

**UNELE ASPECTE PRIVIND UNIFORMIZAREA PEDEPSELOR PENALE ÎN
UNIUNEA EUROPEANĂ**

Dănoi Ion, doctor în drept, conferențiar universitar, Facultatea de Drept și Științe Sociale, Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți, MEC.

Epoca în care dreptul penal era exclusiv o chestiune de legislație națională a trecut de mult. În Uniunea Europeană, apropierea normelor penale materiale și procesuale nu a scăpat de atenția legiuitorului

europăean. În mod inevitabil, trecerea către dreptul penal supranațional a afectat domeniul pedepselor și al sancțiunilor penale. Vom încerca să analizăm schimbările pe care dezvoltarea dreptului penal al UE le aduce asupra condamnării. Accentul se pune pe apropierea pedepselor penale în cadrul UE, în încercarea de a înțelege sfera și valoarea adăugată a abordării UE în domeniu. În primul rând, este prezentat și analizat temeiul juridic al articolului 83 TFUE, pentru a defini limitele competenței Uniunii în domeniul condamnării. Ulterior, abordarea legiuitorului european în adoptarea unor reguli minime privind apropierea sancțiunilor penale. În cele din urmă, vom veni cu câteva reflecții critice asupra armonizării sancțiunilor penale în UE, cu privire către viitorul Spațiului de Libertate, Securitate și Justiție al Europei.

Puterea de a institui sancțiuni penale asupra indivizilor – *ius puniendi* – a fost, în mod tradițional, considerat un privilegiu de stat, strâns legat de monopolul puterii de stat și de exercitarea suveranității naționale. Determinarea pedepsei pentru o anumită infracțiune confirmă importanța pe care o anumită societate o acordă anumitor norme și valori. Cu toate acestea, epoca în care dreptul penal era exclusiv o chestiune de legislație națională a trecut de mult.

Ceea ce a început odată cu adoptarea Tratatului de la Maastricht, și anume recunoașterea necesității cooperării în materie penală [1], a fost dezvoltat în continuare prin intrarea în vigoare a Tratatului de la Amsterdam, care a creat, în mod oficial, competența UE de a adopta reguli privind definirea infracțiunilor și sancțiunilor [2]. Crearea unui Spațiu de Libertate, Securitate și Justiție a marcat noua eră pentru dreptul penal supranațional, cu evoluții majore. Pe măsură ce procesul de integrare se adâncea și UE își extindea granițele, competența Uniunii în domeniul dreptului penal a început să se extindă în mod corespunzător. Curând a devenit evident că crearea unei piețe comune fără frontiere interne, bazată pe libertatea de circulație, aducea și libera circulație a activităților infracționale, evidențiind, prin urmare, necesitatea unui răspuns comun la criminalitate. În 2004, Comisia Europeană a adoptat o Carte verde privind apropierea, recunoașterea reciprocă și aplicarea sancțiunilor penale [3], care a subliniat necesitatea de a discuta despre diferențele naționale în ceea ce privește sancțiunile penale și măsura în care acestea ar putea împiedica cooperarea transfrontalieră și ar putea împiedica atingerea obiectivului de atingere a unui nivel ridicat de protecție în Spațiul de Libertate, Securitate și Justiție.

Cadrul juridic actual privind apropierea sancțiunilor penale este modelat de articolul 83 din Tratatul privind funcționarea UE (TFUE) [4]. Articolul 83 alineatul (1) din TFUE prevede că: „Parlamentul European și Consiliul, hotărând prin directive în conformitate cu procedura legislativă ordinară, pot stabili norme minime cu privire la definirea infracțiunilor și a sancțiunilor în domenii ale criminalității de o gravitate deosebită de dimensiune transfrontalieră ce rezultă din natura sau impactul acestor infracțiuni ori din nevoia specială de a le combate pornind de la o bază comună.”

Primul paragraf al articolului 83 TFUE creează temeiul juridic primar pentru apropierea sancțiunilor penale în UE. Ulterior, articolul 83 alineatul (2) TFUE prevede că sancțiunile penale pot fi adoptate în cazurile în care apropierea normelor penale este „esențială pentru a asigura implementarea efectivă a unei politici a Uniunii într-un domeniu care a făcut obiectul unor măsuri de armonizare”. Al doilea alineat al articolului 83 TFUE oferă un temei juridic accesoriu pentru apropierea sancțiunilor penale în Uniunea Europeană.

Formularea minimalistă a tratatului nu oferă suficiente informații cu privire la competența UE în materia sancțiunilor penale. De fapt, ceea ce ne spune articolul 83 alineatul (1) TFUE este că sancțiunile penale pot fi adoptate (1) prin directive; (2) în conformitate cu procedura legislativă ordinară; (3) pot fi stabilite numai reguli minime; (4) sancțiunile penale pot fi adoptate numai în legătură cu așa-numitele euro-crime. Deși primele două elemente nu prezintă dificultăți de interpretare, ultimele două oferă terenul pentru o discuție interesantă. Aceste două elemente, și anume legătura dintre sancțiunile penale și criminalitatea la nivelul UE, introduc limite semnificative pentru apropierea sancțiunilor penale în UE și, prin urmare, delimitează întinderea competenței UE.

Este evident că competența UE de a apropia sancțiunile penale este strâns legată de armonizarea normelor penale de fond. Legătura strânsă dintre adoptarea prevederilor de incriminare și sancționare subliniază că competența legiuitorului UE în ceea ce privește sancțiunile penale nu constituie o competență

autonomă. Cu alte cuvinte, legiuitorul european nu poate introduce reguli de condamnare care să depășească durata pedepsei pentru o anumită infracțiune. Deși această ipoteză nu apare imediat la citirea textului Tratatului, va deveni evident mai jos că ea constituie interpretarea preferată a legiuitorului european, atunci când adoptă norme minime privind sancțiunile. Această legătură strânsă dintre apropierea infracțiunilor și adoptarea unor norme minime privind sancțiunile exclude o competență mai largă și mai generală de a armoniza legislația privind pedepsele în UE.

În plus, apropierea sancțiunilor penale poate fi efectuată doar prin adoptarea unor reguli minime. Conceptul de reguli minime constituie un instrument versatil în mâna legiuitorului european care delimitează competența legislativă relevantă de fiecare dată. Din păcate, întrebarea privind semnificația regulilor minime și implicațiile pe care acestea le au pentru armonizarea legislației interne (penale) a câștigat puțin atenție din partea cercetătorilor în drept penal din UE. În contextul condamnării, regulile minime sunt înțelese ca limitând competența UE numai la definirea infracțiunilor și a sancțiunilor pentru anumite infracțiuni. Potrivit Comisiei Europene, regulile minime pot presupune „cerințe ale anumitor tipuri de sancțiuni (de exemplu, amenzi, închisoare, descalificare), sau definirea la nivelul UE a ceea ce trebuie considerate circumstanțe agravante sau atenuante”. [5] Prin urmare, introducerea normelor (minime) care urmăresc să aproximeze orice alt element de pedeapsă decât cele descrise mai sus depășește limitele competenței UE. Deși Klip A. susține că temeiul juridic al articolului 83 TFUE este destul de larg [6, p.181], în practică, legiuitorul european urmează să realizeze o interpretare mai restrânsă atunci când adoptă norme minime privind sancțiunile, ceea ce se reflectă în instrumentele care au fost adoptate până în prezent.

Înainte de a analiza semnificația regulilor minime, este necesar să clarificăm conotațiile care însoțesc două concepte apropiate, dar totuși normativ diferite: regulile minime privind sancțiunile și sancțiunile minime *stricto sensu*. Cu alte cuvinte, este esențial să înțelegem ce înseamnă adoptarea unor reguli minime privind sancțiunile și, cel mai important, ce nu înseamnă. Ideea principală din spatele conceptului de reguli minime este că legiuitorul european armonizează parțial un anumit domeniu legislativ, lăsând restul la latitudinea statelor membre [6, p.182]. Se pune atunci întrebarea cât de mult, dincolo de regulile minime la nivelul UE, poate merge un stat membru? După cum remarcă, pe bună dreptate, A. Klip, răspunsul la această întrebare trebuie dat ad-hoc, având în vedere „spiritul” și scopul instrumentului adoptat de fiecare dată [6, p. 181]. Într-adevăr, nivelul de putere discreționară națională de care se bucură statele membre ar trebui determinat în conformitate cu domeniul legislativ în care sunt introduse reguli minime. Ceea ce ar trebui să fie clar, este însă că conceptul de reguli minime nu se referă la conținutul regulii, ci mai degrabă la faptul că statele membre ar trebui, în principiu, să beneficieze de un anumit grad de manevră pentru a depăși minimul.

În contextul sancțiunilor penale, conceptul de reguli minime indică diverse elemente. Adoptarea regulilor minime privind sancțiunile poate include reguli privind nivelul sau tipul pedepselor penale. Legiuitorul european este competent să stabilească nivelul minim și tipul pedepsei preconizate pentru o anumită infracțiune, și anume ca o anumită activitate infracțională să fie pedepsită cu cel puțin amendă, sau cel puțin atâția ani închisoare. Dincolo de aceste niveluri minime, statele membre ar trebui să poată implementa pedepse mai aspre în legislația lor penală internă. Cu regulile minime care stabilesc cel mai mic prag pentru o sancțiune, întrebarea este cine determină limita superioară. Răspunsul aici este clar: principiul proporționalității este cel care stabilește limita superioară pentru pedepse mai aspre.

Revenind la litera articolului 83 TFUE, nimic nu sugerează că adoptarea unor norme minime privind sancțiunile ar trebui să se limiteze la simpla stabilire a tipului și duratei pedepselor specifice, cu atât mai puțin să sugereze că legiuitorul supranațional poate introduce termenele minime și maxime de pedeapsă. De ce ar trebui exclusă adoptarea pedepselor minime, pe baza articolului 83 alineatul (1) TFUE? [6, p.181] Această întrebare ne aduce la al doilea concept care a fost identificat mai sus: sancțiunile minime *stricto sensu*. La prima vedere, textul tratatului nu poate fi interpretat ca excluzând adoptarea unor sancțiuni minime. Cu toate acestea, Comisia a subliniat că legiuitorul european este competent să prescrie doar nivelul minim al sancțiunii pentru anumite infracțiuni, înlăturând orice îndoială cu privire la ceea ce presupune utilizarea normelor minime

privind sancțiunile [3]. Chiar înainte de intrarea în vigoare a Tratatul de la Lisabona, s-a recunoscut că abordarea privind apropierea sancțiunilor penale „nu a fost atât de a determina pedepse eficiente și proporționale cât de a stabili niveluri minime pentru pedepse” [3]. Răspunsul la această disonanță ar trebui oferit prin trimitere la articolele 4 alineatul (2) TUE și 67 alineatul (1) TFUE, și anume prin referire la necesitatea respectării identității naționale. Întrucât conceptul de pedepse minime nefiind îmbrățișat fără echivoc în întreaga UE, se consideră că introducerea pedepselor minime ar interfera brutal cu autonomia națională, mergând astfel împotriva necesității obligatorii de a respecta tradițiile juridice naționale ale statelor membre [7].

Acum că este ceva mai clar ce înseamnă conceptul de reguli minime, sunt necesare câteva cuvinte finale pentru a completa imaginea competenței UE în domeniul sancțiunilor penale. Pe lângă limitele care decurg din temeiul juridic al articolului 83 din TFUE, întinderea competenței Uniunii și obligațiile statelor membre atunci când pun în aplicare normele minime ale UE privind sancțiunile, sunt delimitate în continuare de principiile dreptului UE. La nivel național, statele membre trebuie să respecte principiile generale ale dreptului UE care impun restricții cu privire la ceea ce pot face în mod legitim în ceea ce privește impunerea de sancțiuni penale. De exemplu, principiile nediscriminării și asimilării sunt relevante în acest context: statelor membre li se cere să impună același nivel de pedepse unor infracțiuni similare, indiferent de elementele internaționale sau naționale ale infracțiunii săvârșite, în timp ce acestea trebuie, de asemenea, să impună protejarea intereselor UE într-un mod similar cu protejarea intereselor naționale corespunzătoare. În plus, statelor membre li se cere să prevadă „sancțiuni eficiente, și proporționale” în jurisdicțiile lor. Decurgând din jurisprudența Curții de Justiție, aceasta constrânge puterea de apreciere a autorităților naționale atunci când adoptă sancțiuni (penale) [8]. Cu toate acestea, faptul că sancțiunile naționale ar trebui să fie eficiente și proporționale nu înseamnă că legiuitorul Uniunii are competența de a armoniza criteriile de fond a ceea ce constituie o sancțiune efectivă, proporțională și descurajatoare. Ca urmare, aceasta rămâne o problemă de stabilit la nivel național și în concordanță cu politicile naționale de justiție penală [3]. În sfârșit, pentru a completa tabloul principiilor care circumscriu competența de a defini sancțiunile penale la nivel național, principiile fundamentale a legalității și proporționalității sunt de o relevanță evidentă în acest context[9].

La nivel supranațional, legiuitorul european trebuie să respecte principiile generale similare. Principiile legalității și proporționalității sunt din nou exemplele evidente aici, în timp ce principiul subsidiarității este relevant pentru a trasa granița dintre competența statelor membre și UE [10]. Totuși, ceea ce este cu adevărat important pentru legiuitorul supranațional este necesitatea de a respecta tradițiile juridice naționale ale statelor membre și, în acest context, caracterul sensibil pe care legislația penală îl are pentru suveranitatea națională. Necesitatea respectării identității naționale decurge din articolul 4 alineatul (2) TUE, în conformitate cu articolul 67 alineatul (1) din TFUE, care prevede că „Uniunea constituie un spațiu de libertate, securitate și justiție cu respectarea drepturilor fundamentale și a diferitelor sistemele juridice și tradițiile statelor membre” [4]. Pe baza celor de mai sus, elementele care ar trebui să ghideze legiuitorul supranațional atunci când adoptă măsuri privind sancțiunile penale ar trebui să respecte trei aspecte cheie: scop legitim, respectarea drepturilor fundamentale, proporționalitate în ceea ce privește autonomia națională. [11, p. 655]

În urma interpretării articolului 83 TFUE și a descrierii competenței UE în domeniul sancțiunilor penale, ceea ce trebuie făcut în continuare este explorarea strategiei legiuitorului european de apropiere a sancțiunilor penale. În epoca post-Lisabona, unsprezece instrumente de drept penal material au fost adoptate în temeiul articolului 83 din TFUE [12], nouă dintre ele încorporând prevederi care urmăresc armonizarea sancțiunilor penale în UE.

O analiză sistematică a acestor Directive relevă că abordarea urmată de legiuitorul european este aproape identică în toate cazurile. Lăsând momentan deoparte nivelul pedepselor, legiuitorul definește sancțiunile penale astfel: după primul articol al fiecărei directive care își definește obiectul și reafirmă că scopul instrumentului adoptat este stabilirea „regulilor minime privind definirea infracțiunilor și pragul minim al

pedepselor pentru infracțiuni”, legiuitorul UE dedică un articol separat definiției sancțiunilor penale, care poartă de obicei titlul „Pedepse aplicabile persoanelor fizice”. Primul paragraf codifică adesea criteriile de armonizare a pedepselor, și anume cerința de „sancțiuni penale eficace, proporționale și cu efect de descurajare”. Alineatele rămase sunt rezervate pentru definirea nivelului specific al pedepselor pe care statele membre trebuie să le adopte ca răspuns la infracțiunile incriminate în temeiul aceleiași directive. În sfârșit, un articol separat prevede răspunderea persoanelor juridice, care poate include sau nu impunerea de sancțiuni penale.

În toate aceste cazuri, definirea sancțiunilor penale ia forma stabilirii pedepselor minime și maxime. După cum sa discutat deja, acest joc de cuvinte ușor confuz înseamnă că legiuitorul stabilește cel mai mic prag al pedepsei maxime pentru o anumită infracțiune, lăsând în același timp limita superioară la latitudinea legiuitorului național. Formula legiuitorului UE este de obicei surprinsă prin utilizarea expresiei „pedepsit cu o pedeapsă maximă de închisoare de cel puțin XX ani” [13]. Cuvântul cheie aici fiind cuvântul „cel puțin”, legiuitorul UE limitează armonizarea a sancțiunilor penale până la determinarea celei mai mici limite posibile a pedepsei prevăzute pentru o anumită infracțiune. Această abordare înseamnă că atunci când legiuitorul supranațional stabilește o pedeapsă minimă și maximă de x ani închisoare, statele membre sunt obligate să prescrie cel puțin x ani închisoare pentru aceeași infracțiune, în timp ce adoptarea unei pedepse maxime de x+1 este posibil, contrar adoptării unei pedepse maxime de x-1 ani care contravine voinței legiuitorului supranațional.

O privire mai atentă a directivelor adoptate confirmă concluzia de mai sus, toate instrumentele relevante introducând sancțiuni minime și maxime. O abordare ușor nuanțată a fost urmată de legiuitor în Directiva 2014/62/UE [14], unde articolul 5 alineatul (2) menționează că anumite infracțiuni incriminate în directivă „sunt pasibile de o pedeapsă maximă care prevede privarea de libertate”, fără a preciza însă termenul pedepsei. În sfârșit, de remarcat este faptul că în toate cazurile legiuitorul european a optat pentru ca închisoarea să fie pedeapsa pentru infracțiunea de bază care este incriminată într-o directivă. De exemplu, Directiva 2014/62/UE este foarte elucidatoare în această chestiune, întrucât legiuitorul subliniază puternicul efect simbolic și descurajator al pedepsei cu închisoarea, de care ar trebui să se țină seama la alegerea sancțiunii optime pentru infracțiunile transfrontaliere. În special, se observă că „deși transmiterea intenționată a monedei falsificate care a fost primită cu bună-credință ar putea fi sancționată cu un alt tip de sancțiune penală, inclusiv amenzi, în legislația națională a statelor membre, respectivele legi naționale ar trebui să prevadă închisoarea ca sancțiune maximă”, pe baza ipotezei că „sancțiunile cu închisoarea pentru persoanele fizice vor servi ca un puternic factor de descurajare pentru potențialii infractori, cu efect în întreaga Uniune”.

Studierea directivelor care au fost adoptate în temeiul articolului 83 TFUE dezvăluie câteva perspective interesante despre rațiunea din spatele armonizării sancțiunilor penale în UE. Printre principalele principii care stau la bază se află ipoteza că apropierea sancțiunilor penale va reduce decalajele dintre dispozițiile naționale divergente care împiedică cooperarea transfrontalieră sau favorizează crearea de refugii sigure în cadrul Uniunii. Scopul final fiind crearea unui Mediu de „consolidare a încrederii” în Spațiul de Libertate, Securitate și Justiție [15], adoptarea unor reguli minime comune privind sancțiunile este văzută ca o modalitate de a spori cooperarea eficientă între statele membre. Adoptarea pedepselor minime și maxime este, de asemenea, văzută ca o modalitate de a sprijini necesitatea unor sancțiuni eficiente și descurajatoare. Acest lucru a fost remarcat, de exemplu, în Directiva privind abuzul de piață, unde se menționează că „Pentru ca sancțiunile pentru infracțiunile prevăzute în prezenta directivă să fie eficiente și disuasive, ar trebui stabilit un nivel minim al pedepsei maxime cu închisoarea”.

Abordarea standardizată urmată de legiuitorul european stabilește limite clare cu privire la cât de departe putem merge cu armonizarea sancțiunilor penale în UE. Deși în textul tratatelor nu există nimic care să dicteze limitarea apropierei sancțiunilor penale la limitele pedepselor minime și maxime, această abordare este considerată standardul de aur care împacă două obiective contradictorii: pe de o parte necesitatea unui anumit grad de armonizare care ar facilita recunoașterea reciprocă și cooperarea transfrontalieră în materie penală și, pe de altă parte, necesitatea respectării identității naționale și importanța sancțiunilor penale pentru

suveranitatea națională. În mod inevitabil, odată cu stabilirea pedepsei minime sau a pedepsei maxime care nu intră în domeniul de competență al Uniunii, aceasta ridică întrebarea în ce măsură libertatea de apreciere a statelor membre de a determina acele niveluri minime și maxime ar putea afecta armonizarea *de facto* a sancțiunilor penale și, prin urmare, împiedică recunoașterea reciprocă și cooperarea transfrontalieră în materie penală.

În concluzie, din cele de mai sus reiese că adoptarea unor norme minime privind sancțiunile nu trebuie înțeleasă ca referindu-se doar la definirea nivelurilor de pedeapsă pentru anumite infracțiuni. Indiferent cât de limitată este competența de armonizare a pedepselor, aceasta implică trasarea anumitor caracteristici cheie cu care ar trebui să se alinieze sancțiunile penale. În total, dreptul UE – poate fi primar, secundar sau jurisprudență – stabilește criterii specifice pentru sancțiunile care ar trebui să fie prevăzute de legislația națională. În acest sens, noțiunea de reguli minime privind sancțiunile constituie un concept mai larg care nu trebuie confundat cu adoptarea sancțiunilor minime *stricto sensu* sau a sancțiunilor minim-maxime. Legiuitorul european adoptă reguli minime care se adresează în primul rând legiuitorului național, care este responsabil să se asigure că pedepsele prevăzute pentru infracțiunile comune ale UE sunt cel puțin la același nivel minim cu restul statelor membre.

Bibliografie:

1. Articolul K.1 din Tratatul privind Uniunea Europeană. 1992
2. Versiunea consolidată a Tratatului privind Uniunea Europeană [1997] JO C 340. Articolul K.3 din Tratatul de la Amsterdam prevedea că „acțiunile comune în domeniul cooperării judiciare în materie penală vizează: (e) adoptarea progresiva a unor măsuri de instituire a unor norme minimale cu privire la elementele constitutive ale infracțiunilor și la sancțiunile aplicabile în domeniul criminalității organizate, al terorismului și al traficului de droguri.” <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX:11997D/TXT#>
3. *Cartea verde privind apropierea, recunoașterea reciprocă și aplicarea sancțiunilor penale în Uniunea Europeană*. COM/2004/0334 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52004DC0334>
4. Versiunea consolidată a Tratatului privind funcționarea Uniunii Europene, JO UE C326/47. https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0001.02/DOC_2&format=PDF
5. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: Towards an EU Criminal Policy: Ensuring the effective implementation of EU policies through criminal law, COM(2011) 573 final, p. 8. <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0573:FIN:EN:PDF>
6. Klip, A. *Dreptul penal European. O abordare integrată*. - Intersentia, 2016.
7. Study on minimum sanctions in the EU Member States. Final report. European Commission, Directorate-General for Communication, Publications Office, 2016, p. 183. http://publications.europa.eu/resource/cellar/1226bed2-be78-11e5-9e54-01aa75ed71a1.0001.01/DOC_1
8. Cauza 68/88 Comisia Europeană v Grecia ('Greek Maize') [1989], <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=95954&pageIndex=0&doclang=en&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=1682909>
9. Articolul 49 din Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX:12012P/TXT>
10. Articolul 5 din Tratatul privind Uniunea Europeană (Versiune consolidată). https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0001.02/DOC_1&format=PDF
11. Wieczorek, I., *EU constitutional limits to the Europeanization of punishment: A case study on offenders rehabilitation*. In: Maastricht Journal of European and Comparative Law, 2018.
12. Directiva 2011/36/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 5 aprilie 2011 privind prevenirea și combaterea traficului de persoane și protejarea victimelor acestuia. JOUE L101/1 din 15.04.2011; Directiva 2013/40/UE privind atacurile împotriva sistemelor informatice. JOUE L218/8 din 14.08.2013; Directiva 2014/57/UE privind sancțiunile penale pentru abuzul de piață. JOUE L173/179 din 12.06.2014; Directiva 2017/541/UE privind combaterea terorismului. JOUE L88/6 din 31.03.2017; Directiva 2017/1371/UE privind combaterea fraudelor îndreptate împotriva intereselor financiare ale Uniunii prin mijloace de drept penal. JOUE L198/29 din 28.07.2017; Directiva 2018/1673/UE privind combaterea prin măsuri de drept penal a spălării banilor. JOUE L284/22 din 12.11.2018.
13. Art. 15 alin. (3) din Directiva 2017/541/UE privind combaterea terorismului – „Statele membre iau măsurile necesare pentru a se asigura că infracțiunile prevăzute la articolul 4 se pedepsesc cu sancțiuni privative de libertate, pedeapsa

maximă fiind de cel puțin 15 ani pentru infracțiunea menționată la articolul 4 litera (a) și de cel puțin opt ani pentru infracțiunile enumerate la articolul 4 litera (b).”

14. Directiva 2014/62/UE privind protecția prin măsuri de drept penal a monedei euro și a altor monede împotriva falsificării. JOUE L151/1 din 21.05.2018.

15. Willems, A. *The Principle of Mutual Trust in EU Criminal Law*. - Bloomsbury Publishing, 2021.